

Musschoot, Anne Marie, *Verschuivingen en ontgrenzingen. Opstellen over moderne Nederlandse literatuur*. Gent, Academia Press, 2013. ISBN 978 9038 221 625. € 23,50

Goedkeurend hunkeren naar meer

Matthieu Sergier

Anne Marie Musschoots *Verschuivingen en ontgrenzingen* mag dan wel een bescheiden opzet aankondigen, naarmate de lectuur vordert, rijst het besef dat de draagwijdte van de gebundelde teksten veel verder rijkt. Zoals het twee decennia eerder door Yves T'Sjoen en Hans Vandevoorde samengestelde *Op voet van gelijkheid* (1994) wil het boek moeilijk vindbare studies van Musschoots hand opnieuw beschikbaar stellen. Bijzonder geslaagd is de grote zorg die daarbij besteed werd aan de poëtische, thematische en methodologische samenhang van het geheel. Vooral opstellen die 'een literair-historische ontwikkeling en/of poëtische verschuiving laten zien' (p. iv) krijgen hierbij de voorkeur.

Het boek telt vier delen die samen zestien opstellen bevatten. Op een uitzondering na staan per deel een of twee schrijvers centraal. Ondanks de eerder vermelde samenhang vormen de teksten samen geen afgebakend geheel waarvan alle puzzelstukjes perfect logisch in elkaar passen, en dat is maar goed ook. Zo bestaat deel 1, waarin de nadruk ligt op Cyriel Buysse en Karel van de Woestijne aanvankelijk uit een reflectie over de betekenis van Eugene Zetternam, die in de realistische roman *Mynheer Luchtervelde* (1848) tot dan toe onbesproken sociale toestanden bekritiseerde. Daartegenover plaatst Musschoot Buysse, van wie de beschrijvingen veel directer zijn en bij wie de verdierlijking van de mens duidelijk op de voorgrond treedt. Het tweede opstel bevat enkele bedenkingen over tweetalige Vlaamse schrijvers, onder wie uiteraard Emile Verhaeren of Maurice Maeterlinck, maar ook Van de Woestijne en August Vermeylen. Belangrijk is de nadruk op de verstrengeling van de Vlaamse en de Franstalige cultuur gezien de toenmalige diepgaande verfransing van de Vlaamse intelligentsia. Musschoot laat zien hoe binnen die bewust kosmopolitische kringen soms hechte relaties ontstonden, zoals tussen Buysse en Maeterlinck. Verder wordt aandacht gevraagd voor Van de Woestijnes tot nu toe amper bestudeerde journalistieke werk over de Franstalige Belgische letteren. Het laatste opstel buigt zich over de verwantschap tussen Gezelle, Van de Woestijne en Van Ostaijen, die elk op hun manier een zekere invulling aan de traditie van de *poésie pure* geven.

Deel 2 gaat over Willem Elsschot en Maurice Gilliams. Eerst wordt aangetoond dat het succes van *Villa des roses* (1913) onder meer te danken is aan de openheid van de tekst voor zeer uiteenlopende lezingen. Daarop volgt de vraag naar de betekenis van Gilliams' werk dat bewust gesloten is. Dat betekent niet dat Gilliams

geen literaire voorbeelden wilde kennen, laat Musschoot zien: hij plaatst zichzelf bewust binnen de traditie van onder meer Van Ostaijen en Van de Woestijne. Die traditie ziet Musschoot dan weer tot op heden nawerken in het oeuvre van schrijvers als Ivo Michiels en Erwin Mortier. Ten slotte deinst ze er niet voor terug om voor een vollediger editie van het complete werk van Gilliams te pleiten, dat lang beperkt bleef tot het door de auteur zelf samengestelde vierdelige *Vita brevis* (1955-1959, 1975).

In het eerste opstel van deel drie ligt de nadruk op de pioniersrol van Johan Daisne en de mogelijke banden tussen het magisch realisme en de daaropvolgende literaire trends. Ook Louis Paul Boon komt aan bod in een tekst over de ietwat vergeten en toenmalig fel bekritiseerde roman *Abel Gholaerts* (1944). Van Leon de Winter wordt aangetoond dat zijn vroege werk meer is dan louter imitatie van Kafka en Handke. Na een opstel over Louis Ferron en diens fascinatie voor het vuile en het smerige, volgen nog een tekst over autobiografisch schrijven en een over Paul de Wispelaeres *Het verkoolde alfabet* (1992). Het derde deel lijkt daarmee vrij heterogeen, maar gaat net zoals de voorgaande delen over belangrijke of representatieve vernieuwers en hun (soms minder bekende) werk.

Het laatste deel is volledig gewijd aan het werk van Stefan Hertmans. Daarin is een duidelijke evolutie te observeren van een in het modernisme verankerde poëtica naar een vorm van intellectueel engagement. Op zeer overtuigende manier toont Musschoot aan hoe Hertmans zich vanaf *Fuga's en pimpelmezen* (1995) tot creatieve en moedige intellectueel ontpopt.

Dat al deze namen een rol spelen in de literaire vernieuwing van de laatste 150 jaar valt niet te weerleggen en dat laat Musschoot (nog eens) duidelijk zien. Belangrijker, maar discreter, is dat Musschoot er niet voor terugdeinst om regelmatig de rode draad bloot te leggen, op poëticaal of thematisch vlak. De lezer is vrij om die rode draad op te pakken, en hem met andere te vervlechten om er zo een eigen verhaal van te maken. Dit is interessant in tijden waarin de lezer een veel centralere positie verworven heeft. Op die manier kunnen onverwachte verbanden oplichten. Nu en dan gaat Musschoot daar zelf iets dieper op in: zo belandt Gilliams bijvoorbeeld – ondanks de poëticale en historische afstand – naast De Wispelaere omdat beiden zich aan een dagboekpraktijk wijdde die meer wegheeft van een soort 'literaire archeologie' dan van een registratie van dagelijkse feiten en gebeurtenissen. Bij allebei treedt het dagboek meer op als een centrifugale synthese van het uiteenlopende en het onvatbare, dan als realistische spiegel.

Al die draden stemmen niet per se met historische stromingen of andere -ismes overeen, al heeft de auteur het hier en daar wel over een opvallende 'continuïteit'. Zo is op bladzijde 4 te lezen:

[E]en breed overzicht dat de boog doortrekt over Cyriel Buysse heen via Gustaaf Vermeersch naar Louis Paul Boon en Walter van den Broeck, tot bij Dimitri Verhulst (sociale wantoestanden aanklagen) in de twintigste eeuw, ontbreekt alsnog.

Ook elders toont Musschoot zich duidelijk op de hoogte van wat er in het letterkundig onderzoek allemaal aan de gang is, welke terreinen of auteurs meer aandacht verdienen (Eugeen Zetternam, Van de Woestijnes journalistieke werk) en welke er ronduit diepgaande studie verdienen, al dan niet vertrekkend vanuit een ruim internationaal perspectief.

Alleen als Musschoot het over het herkennen van postmodernistische kenmerken of teksten heeft, gaat de associatievrijheid naar mijn mening iets te ver. Ik bedoel dat Musschoots corpus misschien iets te gemakkelijk een postmodernistisch etiket opgeplakt krijgt, ten nadele van de terminologische nauwkeurigheid. De verhouding tussen het postmodernisme als bewust doorgevoerde leesstrategie enerzijds en het postmodernisme als historisch gevestigde culturele tendens anderzijds is niet duidelijk. Soms leunen de teksten eerder aan bij het ene (postmodernistische kenmerken bij Daisne), dan weer bij het andere (Hertmans als postmodernistisch dichter) zonder dat Musschoot uitlegt hoe die verhouding er voor haar uitziet. Ook hadden de conclusies iets meer gestoffeerd mogen zijn, al moet hierbij meteen gezegd dat dit misschien buiten de opzet van het boek valt, dat nergens beweert streng wetenschappelijke pretenties te hebben. En zo beland ik opnieuw bij mijn inleidende stelling dat het boek veel meer te bieden heeft dan uit de opzet blijkt. Het voldoet ruimschoots aan de doelen die het zich stelt en het getuigt van een lovenswaardige bescheidenheid. Steeds opnieuw doet het boek bij de lezer het verlangen naar verder onderzoek ontstaan.

Over de auteur

Matthieu Sergier doceert Nederlandse letterkunde aan de Université Saint-Louis Bruxelles en aan de Université catholique de Louvain. Hij schreef een proefschrift over de waarneming van de andersheid en de ethiek van de lectuur in de romans van Frans Kellendonk. Een bewerkte versie daarvan verscheen in 2012 bij Academia Press. Zijn huidige onderzoek gaat over literaire experimenten in schrijversdagboeken. Hij is redactiesecretaris van het *peer reviewed* online tijdschrift *Interférences littéraires / Literaire interferenties*. sergier@fusl.ac.be